

GÜRCİSTAN TÜRKLERİNİN MEVCUT DURUMU, SİYASİ VE EKONOMİK SORUNLARI

*Kamil Ağacan**

Gürcistan etnik açıdan renklilik arzeden bir ülkedir. Ülkede Gürcülerin dışında çok sayıda etnik grup yaşamaktadır ve bunlar ülke nüfusunun yüzde 29,9'nu oluşturmaktadır. Bu azınlıklar içinde en büyük gruplardan birini de Türkler oluşturmaktadır. 1989 nüfus sayım sonuçlarına göre Gürcistan'da 308 bin Türk yaşamaktadır ki, bu da genel nüfusun yüzde 5,7'ne tekabül etmektedir. Bununla birlikte söz konusu topluluğun ileri gelenlerinin yanı sıra hem Gürcistan'da hem de Azerbaycan'da konuyla ilgili kişiler Türk nüfusun daha fazla olduğunu iddia etmekte ve bu konuda değişik rakamlar ileri sürmektedirler. Söz konusu iddialarda Gürcistan'da Türklerin nüfusu zaman zaman 800 bine kadar çıkarılmaktaysa da resmi rakamlar dışında nüfusa ilişkin iddialar içerisinde 500 bin rakamı ağır basmaktadır. Örneğin, hem Gürcistan'ın Ankara Büyükelçisi hem de Azerbaycan'ın Tiflis Büyükelçisi Gürcistan'da Türklerin sayısı ile ilgili 500 bin rakamını telaffuz etmiştir.¹

Gürcistan'da Türkler Tiflis'te² ve Borçalı olarak adlandırdıkları Kve-mo Kartli vilayetine (merkezi Rustavi) bağlı Sarvan (Marneuli), Bolus (Bolnisi), Başkeçid (Dmanisi) ve Karayazı (Gardabani) rayonlarında yoğun olarak yaşamaktadırlar. Türkler nüfus itibariyle Abhaz ve Osetlerden birkaç defa fazla olmalarına rağmen arazi temelli bir özerkliğe sahip olmamışlardır. Bu meselenin yanıtı Çarlık Rusyası sonrasında yaşanan gelişmelerde ve SSCB'nin milliyetler politikasında yatmaktadır. Bununla birlikte ulusal azınlık olarak bir tür kültürel özerkliğe sahip oldukları

* Kamil Ağacan, ASAM, Kafkasya Araştırmaları Masası Araştırma Görevlisi.

¹ Azerbaycan'ın Tiflis Büyükelçisi Hacı Hacıyev'le yapılmış söyleşi için bkz: L. Bayramova, "V Gruzii Naçionalnie Prava Azerbaydjançev ne Naruşayutsya", *Zerkalo*, Bakü, 6 Mart 2003.

² 1989 nüfus sayım sonuçlarına göre Tiflis'te 17.986 Türk yaşamaktaydı. Roin Metreveli, *Georgia*, Nashville (ABD)i Publishers'a International, 1995, s.107.

söylenbilir ve SSCB'nin genel yapısı içinde anlamlı ve işleyen bir mekanizm olarak düşünülebilirdi. Ne var ki, SSCB'nin çöküşü ile bu sistem büyük ölçüde çözülmüştür. Ayrıca, Perestroyka ve Glasnost süreciyle birlikte Gürcistan'da başlayan gelişmeler, yaşanan olaylar ve ülkenin bugünkü durumu da Gürcistan'daki Türklerin konumu ve durumu üzerinde derin izler bırakmıştır. Gelinen noktada bugün Gürcistan'daki Türkler toplum hayatının değişik alanlarını içeren çeşitli sorunlarla karşı karşıyadırlar. Bu çalışmada Gürcistan'daki Türklerin sorunları betimlenecek ve bu sorunların ülkedeki durumun sonucu mu yoksa sistematik bir politikanın ürünü mü olup olmadığı irdelenecektir.

Konuya geçmeden önce adlandırmayla ilgili bir hususun belirtilmesinde fayda görmekteyim. Kafkasya çeşitli Türk boylarının değişik adlarla tarihin eski çağlarından itibaren meskun oldukları bölgelerden birisidir. Bununla birlikte bölgeye dışarıdan değişik Türk boylarının gelmesi uzunca bir süre devam etmiştir. Bunun sonucudur ki, sadece Borçalı bölgesinde 60 kadar değişik Türk boyunun izleri bulunmaktadır.³ tarihsel süreç içerisinde değişik dönemlerde bölgeye gelen Türk boyları ile bölgedeki Türk boyları arasında pekişme ve bütünleşme yaşanmış, milletleşme süreci ile birlikte boy bağlarından kurtulmuş bir Türk milleti doğmuştur. Güney Kafkasya'nın Çarlık Rusyası tarafından işgalinden sonra bölge Türkleri Tatar veya özgünlüğü vurgulamak için Kafkasya Tatarı adlandırılmıştır (Kazan Tatarı, Kırım Tatarı, Sibirya Tatarı gibi). Nitekim 19.yy'ın başlarında Borçalı'ya "Tatar Distansiyası" statüsü verilmiştir. 19.yy'ın ortalarından itibaren Güney Kafkasya Türklerinde milliyetçiliğin doğuşu ve gelişimine paralel aydınlar arasında etnik ad olarak Türk adı yeğ tutulmuş, yaygınlaşmış ve resmi adlandırmaya dönüşmüştür. Güney Kafkasya Türklerinin nüfus cüzdanlarında milliyet adı olarak Türk ismi 1936 yılına kadar devam etmiştir. 1936 yılında Stalin'in direktifi doğrultusunda Güney Kafkasya'daki Türk nüfusu adlandırmak üzere "Azerbaycanlı" yapay etnik adlandırması türetilmiştir ve günümüze kadar da bu adlandırma uygulanmaktadır.

Azerbaycan'da yaşayan insanlar anlamına gelen bu kavram Gürcistan'da yaşayan Türklerin adlandırılmasında yetersiz kalmakta, "Gürcistanlı Azerbaycanlı" veya "Gürcistan Azerbaycanlısı" gibi Türkçe açısından pek anlamlı olmayan bir tamlamaya yol açmaktadır. Bu sorun SSCB'nin çöküş süreci ile birlikte yeniden bölge Türklerinin gündemine taşınmış ve aydınlarca haklı olarak "bizim insanımız hiçbir zaman Azer-

³ <http://hostel.aznet.org/borchali>

baycanlı olmadı” serzenişinde bulunulmuştur.⁴ Bu yöndeki tartışmalar izlendiğinde giderek Türk etnik adlandırmasının öne çıkması yönünde bir eğilim belirmektedir. Örneğin Eylül 1991’de Bakü’de kurulan Karaçöp Hayır Cemiyeti Mayıs 1992’de adını “Gürcistan Türklerinin ‘Karaçöp’ Hayır Cemiyeti”ne dönüştürmüş ve bugüne kadar çalışmalarını bu adla sürdürmektedir. Her ne kadar Gürcistan’da yaşayan Türkler bugün de resmi olarak Azerbaycanlı adlandırılıyorsa da bu tartışmaları göz önünde bulundurarak daha anlamlı ve doğru bir adlandırma olduğuna inandığım Türk adlandırmasını kullanmayı yeğledim.

GAMSAHURDİYA DÖNEMİ GÜRCÜ MİLLİYETÇİLİĞİ

Gürcistan Türklerinin bugün karşı karşıya kaldıkları pek çok sorunun temelinde ülkede bağımsızlık süreciyle birlikte yaşanan gelişmeler yatmaktadır. Bu sebeple olayların anlaşılması için özellikle bu dönemde doğan ve gelişen Gürcü milliyetçiliğinin niteliğinin açıklığa kavuşturulması önemlidir. Perestroyka süreciyle açığa çıkan Gürcü milliyetçiliğinin iki temel hedefi bulunmaktaydı. Öncelikle Gürcü milliyetçiliği SSCB karşıtı ve SSCB/Rusya Federasyonu/Rus özdeşliği dolayısıyla Rus karşıtı bir milliyetçilik olarak belirlemiştir. Tüm vurgu Rus karşıtlığı üzerine yapılmakta ve Rus egemenliğinden kurtularak bağımsız Gürcistan devletinin oluşturulması hedefine yoğunlaşmıştır. İkincisi ise Gürcü milliyetçiliğinin etnik ve dinsel açıdan homojen bir Gürcistan hayali peşinde olduğu ifade edilebilir. Bunun doğal sonucu olarak da Gamsahurdiya’nın bayraktarlığını yaptığı Gürcü milliyetçiliği ülkedeki bütün etnik gruplara yönelik baskı ve sindirme politikalarına yönelmiştir.

Bu baskı ve sindirme politikalarını ve temelindeki arzuyu 2 temel faktör doğrudan etkilemiştir. Bunlar vatandaşlık anlayışının gelişmemiş olması ve ülkenin demografik durumudur. Gürcü milliyetçiliği “Gürcistan vatandaşlığı” anlayışının gelişmediği bir ortamda etnik bir milliyetçilik olarak şekillenmiştir. Daha 1990 yılında Gürcistan vatandaşlığı ile ilgili tartışmalar bu bilincin hangi düzeyde olduğunu göstermektedir. Tartışmalarda Gamsahurdiya, Gürcü olmayanların Gürcistan vatandaşlığı edinebilmeleri için dedelerinin 1801 yılından önce Gürcistan’da oturduğunu kanıtlaması gerektiğini ileri sürmüştür.⁵ 1801 yılı Gürcistan’ın Rusya tara-

⁴ Valeh Hacılar ile yapılmış söyleşi için bkz: “Azerbaydjançı v Gruzii”, *Konflikt i Peregovori*, sayı 10, 1996, s.20-21.

⁵ Stephen F. Jones, “Georgia: the trauma of statehood”, Ian Bremmer, Ray Taras (ed), *New States, New Politics: Building the Post-Soviet Nations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, ss.505-529, s.511

findan işgal edildiği tarih olması itibariyle bunun Rus karşıtlığının da bir yansıması olduğu düşünülebilir. Fakat aynı tarihten sonra ülkeye Rusların dışında da çeşitli etnik gruplara mensup kişiler yerleşmiştir. “Radikaller” Rus karşıtlığını yürütürken diğer etnik grupları kendi taraflarına çekmek ve onların kaygılarını gidermek ihtiyacı hissetmemişlerdir.

Vatandaşlık anlayışının gelişmemiş olması 2 tür sonuç doğurmuştur. Birincisi bu devlet Gürcülerin devletidir, öyleyse devletin olanaklarından öncelikle Gürcüler, bundan artan ölçüde diğerleri yararlanmalıdır. Bu da Türklerin Gürcüler gibi devletin olanaklarından yararlanmasını kısıtlayarak ayrımcılığa götürmüştür. Örneğin Türklerle ilgili ilk tartışmalar onlara devlet arazilerinden pay verilmesi üzerine başlamıştır. 1980’li yılların sonlarına doğru köylülere kendi evlerini yapmaları için toprak dağıtılmıştır. Bunun üzerine yöneticilerin rüşvet karşılığı “onsuz da az olan Gürcü topraklarını Tatarlara dağıtması” iddiaları ortaya atılmış ve şiddetli tartışmalara yol açmıştır.⁶ Hatta dağıtılan topraklar üzerinde yapılmış evlerin yıkılarak toprakların devlete iadesi talep edilmeye başlanmış, hatta bazı köylerde yöneticilerin bu tür eylemlere giriştikleri de yaşanmıştır.

Devlet olanaklarından yararlanma konusundaki ayrımcılığın bir diğer görünümü Türklerin devlet/parti yönetiminden ve bürokrasiden hızla uzaklaştırılması idi. Özerk cumhuriyetlerde ve ülkenin, diğer etnik grupların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde devlet / parti / bürokraside Gürcüler görece olarak daha az yer tutmaktaydılar. Gürcüler tarafından bu durum kendi ülkelerinde ikinci sınıf vatandaş durumuna düşürülmüş olma ve kendilerine karşı bu gruplarca yapılan ayrımcılık olarak değerlendirilmiştir. Daha Kasım 1988’de Gürcü milli hareketi Tiflis’in caddelerinde SSCB’nin, birlik cumhuriyetlerinin birlikten ayrılma haklarına kısıtlama getiren anayasa değişikliğini protesto ederken, ülke yönetiminden Abhaz, Türk, Acar, Ermeni ve Osetler tarafından Gürcülere karşı “ayrımcılık” yapılmasına son verilmesini de talep etmekteydiler.⁷ Bu algılamanın mantiki sonucu olarak Türkler hızla devletteki işlerinden tasfiye edilmeye başladılar. 1989 güz sonlarına gelindiğinde Borçalı bölgesinde yönetici konumunda pek Türk kalmamıştı.

Gürcü olmayanların yoğun bulunduğu bölgelerdeki Gürcülerin 1990 yılında büyük ölçüde Gamsahurdiya’ya oy verdikleri ifade edilmiştir.⁸

⁶ Neriman Abdülrehmanlı, *Karaçöp*, Bakü, Dünya Yayınevi, 1996, s.12

⁷ Ronald Grigor Suny, *The Making of the Georgian Nation*, 2. baskı, Indiana University Press, 1994, s.321.

⁸ Edgar O’Balance, *Wars in the Caucasus:1990-1995*, Londra, MacMillan, 1997, s.98

Buna karşılık söz konusu seçimlerde Gürcistan'ın güney bölgesinde Türklerin ve Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları illerde Komünist Partisi daha fazla oy almıştır.⁹ Seçimlerden zaferle çıkan Gamsahurdiya'nın, demokratik kurumların gelişmediği bir ortamda kendisine oy vermeyen seçmeni cezalandırma duygusu, söz konusu seçmenlerin etnik olarak Gürcü olmalarıyla birlikte daha da alevlenmiştir. "Seçim sonrası azınlıkların ekonomik ve politik iktidardan yararlanma hakkı adeta ortadan kaldırılmıştır".¹⁰ Yönetimde bulunduğu süre zarfında Gamsahurdiya, bu bölgelere vali olarak Gürcüleri atamıştır. Bu tutum bölge halkları tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Tepkinin boyutuna göre Gamsahurdiya'nın zaman zaman geri attığına da tanık olunmuştur. Özellikle Ermenilerin ve Abhazların yaşadıkları bölgelere yapılan atamalarda Gamsahurdiya'nın imzaladığı kararnamelerden vazgeçildiği görülmüştür. Fakat Türklerin yoğun olarak yaşadıkları Sarvan'daki tepkileri dikkate almamış, bölgede gerginliğin yükselmesi üzerine ise Kasım 1991'de "olağanüstü durum" ilan edilmiştir.¹¹ Vatandaşlık anlayışının gelişmemiş olmasının diğer sonucu ise Gürcü olmayanların ülkeyi terk etmeleri yönündeki taleplere kaynaklık eden "misafir"lik anlayışına yol açması olmuştur. buna göre Gürcü olmayanlar ülkede "misafir"dir ve "misafirliğin" de bir süresi vardır. Örneğin 1988'de Sagareco rayon gazetesi "İvris Kantiadi"de bölgedeki Türklerin gelme, misafir olduğu ve artık taşınmaları yönünde pek çok makale yer almıştır.¹² Bu tür yazılara diğer bölge gazetelerinde ve ulusal gazetelerde de tanık olunmuştur.

Ülkedeki azınlıklara yönelik baskı ve sindirme politikalarını etkileyen ikinci faktör ülkenin demografik durumu olmuştur. Ülke nüfusunun üçte birinin Gürcü olmamasının yanında Gürcülerin nüfus artış oranının diğerlerine oranla düşük oluşu Gürcülerde tehlike duygusunu artırıcı rol oynamıştır.¹³ Demografik yapıyla ilgili endişeler bağımsızlık sürecinde kurulan tüm siyasi parti ve örgütlerin programlarının önemli bir kısmını

⁹ Glenn E. Curtis, *Armenia, Azerbaijan and Georgia: country studies*, Washington, Federal Research Division, Library of Congress, 1994, s.208 ; Stephen F. Jones, "Georgia: the trauma of statehood", 1997, s.512; Stephen Jones, Robert Parsons, "Georgia and the Georgians", Graham Smith (der), *The Nationalities Question in the Post-Soviet States*, Londra, Longman, 1996, ss.291-313, s.302.

¹⁰ Stephen F. Jones, "Georgia: the trauma of statehood", 1997, s.112.

¹¹ Darrel Slider, "Democratization in Georgia", Karen Dawisha, Bruce Porrott (der), *Conflict, Cleavage and Change in Central Asia and the Caucasus*, Cambridge University Press, 1997, ss.156-198, s.171

¹² Neriman Abdülrehmanlı, *Karaçöp*, 1996, s.11.

¹³ Ronald Grigor Suny, *The Making of the Georgian Nation*, 1994, s.322.

oluşturmakta ve ülke gündeminin başlıca konularından birisiydi. Gürcülerin meseleye yaklaşım tarzı diğer etnik gruplar açısından ürkütücü idi. 30 Eylül 1988 tarihli Gürcistan Yazarlar Birliğinin yayını olan "Literatürli Sakartvelo" (Gürcistan Edebiyatı) gazetesinde T. Kvanhilaşvili'nin "Gürcistan'ın Gelişmesine Demokratik Bakış" adlı makale Gürcistan'da Gürcü olmayan etnik gruplardaki doğum oranı artışının sınırlandırılması gerektiğini ileri sürmüştür. Kimi Gürcü aydınları da bu tür iddiaları desteklemişlerdir ve bu tür iddialar devleti bağlayıcı nitelik taşıyan yayınlarda yer almıştır. Gürcistan Komünist Partisi'nin resmi yayın organı olan Komünist Gazetesinin 21 Kasım 1988 tarihli sayısında Z. Ckvanava'nın 2'den fazla çocuk yapmaya kalkışan yabancıların sınır dışı edilmesini savunan "Yol Bulundu" adlı makalesi yayınlanmıştır.¹⁴

Özellikle bu konuda en fazla tepki çeken azınlık Türkler olmuştur. 1979-1989 arasında Gürcistan'ın genel nüfusu yüzde 8,2, Gürcülerin nüfusu yüzde 10,3 artarken Türklerin nüfusu yüzde 20,3 artmıştır.¹⁵ Bu da Türklere yönelik etnik temizlik güdülerine yol açmıştır.

1989 güzünden itibaren Türklere yönelik tacizler, saldırılar ve kovmalar başladı. Mhedrioni (Süvariler) paramiliter grubunun baskısıyla Bolus ve Başkeçid'den önemli ölçüde göçler yaşandı. Kazreti bölgesinde sadece birkaç aile kaldı. Baskılar sonucunda bugün Kvemo Kartli vilayetinin merkezi olan Rustavi şehrinde yaşayan 18 bin Türk'ün 16 bini Gürcistan'ı terk etti. Dönemin Gürcistan Parlamentosu milletlerarası ilişkiler komisyonu üyesi A. İ. Skaçkov Türklere yönelik saldırıları şöyle değerlendirmiştir: "Dmanisi'de öyle bir durum oluşmuştur ki, cinayet güpegündüz rayon yöneticilerinin, emniyet görevlilerinin gözleri önünde yapılmaktadır. Eğer önceleri cinayetler kişisel karakter taşıyorduydu şimdi bu etnik temelde yapılmaktadır. Çoğu zaman ise cinayetin kurbanı Azerbaycanlılar (Türkler) olmaktadır. Mafiya yapılanması, katiller ve bunların arkasındakiler Azerbaycanlılar arasında korku ve panik yayarak ve onların ülkeyi terk etmesini sağlamak istemektedirler. Durumun bu kadar korkunç olmasına bakmayarak rayon yönetimi, emniyet mensupları cinayetleri önlemek için hiçbir çaba göstermemektedirler".¹⁶ Öncelikle Gürcistan'daki Türk toplumunun aydınları ve Azerbaycan milli bağımsızlık hareketinin önde gelenleri bir taraftan hem Gürcistan yönetimi ile hem de Gürcistan milli

¹⁴ B. Çoçiyev, M. Dzoev (der), *Güney Osetya 1988-1992. Gürcü Saldırıları, Tutanaqlar*, İstanbul, Nart Yayıncılık, 1999, s.21

¹⁵ Gürcistan'da nüfus artışları ile ilgili bkz: Roin Metreveli, *Georgia*, s.110

¹⁶ Şahbaz Şamioğlu, *Borçalı'da Etnik Prosesler ve Milletlerarası Münasebetler XIX-XX Asırlar*, Bakü, Azerbaycan Yayınevi, 1997, s.158

bağımsızlık hareketinin önde gelenleri ile yaptıkları görüşmelerle ülkede Türklere yönelik baskıları durdurmaya çalışırken diğer taraftan da halkla geliştirdikleri diyalogla yurtlarını terk etmemelerini öğütüyorlardı. Bu tür girişimleri bir ölçüde başarılı olmuş, Türklerin kitlesel göçü engellenmiştir. Daha sonraki süreçte Osetya ve Abhazya çatışmalarının ve Tiflis'teki siyasi mücadelenin şiddetlenmesi radikal milliyetçi unsurların dikkatini bu konulara yöneltmiştir.

ŞEVARDNADZE DÖNEMİNDE TÜRKLERİN SORUNLARI

Eduard Şevardnadze'nin 1992 yılında iktidara gelmesinden sonra Türklere yönelik baskılar büyük ölçüde durduruldu. Gamsahurdiya'nın homojen bir Gürcistan hedefleyen etnik milliyetçiliğinden farklı olarak Şevardnadze azınlıklara "yurttaş toplumu" fikrine daha fazla vurgu yapan bir görüşle yaklaşmıştır. Nitekim onun kurduğu partinin ismi de Gürcistan Yurttaşlar Birliği adını taşımaktadır. Şevardnadze'nin iktidara gelmesiyle ülkedeki Türklerin durumunda görece bir iyileşme süreci yaşanmıştır. Bunun sonucunda daha önceki baskılar yüzünden ülkeyi terk eden Türklerin bir kısmının geri döndüğü iddia edilmektedir.

Bu görece iyileşmeye rağmen halen Türkler ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Aşağıda başlıca sorunlar betimlenecektir. Buna geçmeden yanıtlanması gereken temel bir soru vardır. Türklerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar Türklere karşı yürütülen sistematik bir politikanın ürünü müdür veya yürütülen bir ayrımcılık politikasından bahsedilebilir mi? 1995 yılında kabul edilen Gürcistan Anayasası'nın 14. maddesinde belirtilen genel eşitlik ilkesinin yanında ayrıca 38. maddesinde özellikle azınlıkların eşitliği vurgulanmakta, hiçbir şekilde ayrımcılığa tabi tutulamayacağı belirtilmektedir. Gürcü siyasiler de bu ve benzeri hukuki düzenlemeleri ileri sürerek ülkede ayrımcılığın olmadığını dile getirmektedirler. Fakat Türk toplumunun ileri gelenleri bu fikre bir çekince koymaktadırlar. Örneğin, Gürcistan Türklerinin Gayret Halk Hareketi'nin Başkanı Elibala Askerov'a göre "Bugün Türklere karşı ayrımcılık devlet politikası düzeyinde değildir".¹⁷ Aynı fikri tekrarlayan Gürcistan Azerbaycanlıları Milli Asemblası Başkanı Daşkın Gülmammedov daha açık olarak "Devletin yüksek makamları soydaşlarımıza karşı ayrımcılık siyaseti yürütmeseler de soydaşlarımızın hakları orta ve alt düzeydeki memurlarca ihlal edilmektedir" beyanında bulunmaktadır.¹⁸ Bu açıklamalardan bölgedeki so-

¹⁷ Elibala Askerov'la yapılmış söyleşi için bkz. *Yeni Musavat*, 26 Haziran 2001

¹⁸ Daşkın Gülmammedov'la yapılan söyleşi. Sedreddin Soltan, "Azerbaycanlıları topraksızlaştırmak siyaseti yürütülüyor", *Ayna Gazetesi*, 6 Aralık 2002

runların Tiflis'te alınmış bir politikanın sistemli bir biçimde uygulanması olmadığı anlaşılacakla birlikte, bölgedeki Gürcü memurların münferit hata, kasıt veya ihmallerin bir araya gelmesiyle tacizlerin top yekun bir girişim olarak algılanmasına yol açmaktadır.

Gürcistan Türkleri toplumsal hayatın değişik alanlarını içeren sorunlar yaşamaktadırlar. İşsizlik, fakirlik, sosyal güvenlik sistemindeki bozukluklar ve benzeri sorunlar Gürcistan'ın bugünkü durumundan kaynaklanmaktadır. Her bir Gürcistan vatandaşı gibi Türkler de bu sorunları yaşamaktadırlar. Bunun yanında Türklerin muhatap oldukları sorunlar da bulunmaktadır. Bu kısımda bunların bazıları betimlenecektir.

Dil sorunu: Ülkede yaşayan Türklerin çoğunluğu Gürcüce'yi ya bilmiyor ya da zayıf biliyorlar. Bu da her şeyden önce Türkleri ülkedeki toplumsal ve siyasal süreçlere katılmaktan alıkoymuyor.¹⁹ Bunun temel sebeplerinden birisi eski Sovyet sistemidir. Tepede Rus etnisitesine dayanan bu hiyerarşik sistem ülkede Gürcüce'yi sadece azınlıklar için değil Gürcüler için bile ikinci plana itmiştir. Gürcistan'ın bağımsızlığına kadar Türk okullarında Gürcüce dersleri fiilen okutulmadığından bu dilin düzenli öğrenilmesi için ortam bulunmamaktaydı.²⁰ Bağımsızlık sonrası Rusça derslerinin yerine Gürcüce dersleri verilmeye başlanmıştır. Fakat eğitim kalitesi düşük olduğundan yetersiz kalmaktadır.

Devlet dilinin kullanımı ile ilgili tartışmalar Gürcistan kamuoyunda canlıdır. Bu konuda bir kanun tasarısı hazırlanmış, parlamentonun gündemine gelmiş, düzeltilmesi için komisyona geri gönderilmiştir. Söz konusu tasarı Gürcüce bilmeyenlerin devlette istihdamını yasaklamaktadır. Halen çalışanların dil sınavına tabi tutulmasını öngörmektedir. Kanunun uygulanması için bir geçiş süreci tasarlanmasına rağmen bu kanunun hazırlığı ülkedeki bütün etnik gruplar arasında tedirginliğe yol açmaktadır. Gürcüce'nin eğitim ve öğretimi konusunda mevcut durumun devam etmesi halinde Türk gençleri ülkenin siyasi ve sosyal hayatına katılma ve köylerinin dışında iş bulma olanakları olmayacaktır.²¹

Eğitim sorunu: 1989-1990 eğitim yılında Gürcistan'da toplam 176 Türk okulu mevcut idi. Bununla birlikte Gürcistan'ın Türkler yaşayan

¹⁹ Gia Nodia, "Azeri Community of Georgia: Problems of Integration", Gia Nodia (der), *Ethnic-Confessional Groups and Challenges to Civic Integration in Georgia*, Tiflis, Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development, 2002, s.8

²⁰ Şahbaz Şamioğlu, *Borçalı'da Etnik Prosesler*, s.114

²¹ Gia Nodia, "Azeri Community of Georgia", s.15

bazı bölgelerinde Kaspi rayonunun Papiani, Karabağlar, Ferma, Tatuşağı, Ahalkelek, Cele; Kareli rayonunun Agara, Kvenatkosa; Gori rayonunun Tedotsiminda, Zezma; Mçheta rayonunun Sihisdziri, Shaltı, Daça, Tsodoreti, Agaraki, Muhraani; Haşuri rayonunun Ali köylerinde Türkçe okul olmadığı gibi Türkçe'nin eğitimine de izin verilmemiştir.²²

SSCB'nin çöküşü sonrası ülkede oluşan olumsuz koşullar Türk okullarını, öğrenci sayısını, öğretmenlerin durumunu da yakından etkilemiştir. Bunun sonucunda bütün okullarda öğrencilerin sayısında önemli bir düşüş gözlemlenmiştir. Bu ise okulların statüsünü doğrudan etkilemiştir. Sadece Başkeçid rayonunda 11 yıllık eğitim veren 23 okuldan 20'si 8 yıllık eğitim veren okula dönüştürülmüştür. Bir kısmı ise tamamen kapatılmıştır. Bolus'da da aynı durum geçerlidir.²³

Türk okullarında yaşanan bir diğer sorun ise ders kitaplarının kısıtlı olmasıdır. Azerbaycan'ın Latin alfabesine geçmesi ile birlikte Gürcistan'daki Türk okullarında ciddi ders kitabı açığı oluşmuştu. Bu sorun Azerbaycan Milli Eğitim Bakanlığının çalışmasıyla 2002-2003 eğitim yılında büyük ölçüde giderilmiştir. Söz konusu okullardaki öğrencilerin ders kitapları ücretsiz olarak dağıtılmaktadır.

Eğitim konusunu doğrudan etkileyen bir husus da öğretmenlerin maaşlarını zamanında alamamasıdır. Bu sorun Gürcistan genelinde geçerlidir. Bununla birlikte öğretmen maaşlarının düzenli ödenmemesi öğretmenlerin okulu bırakmasına yol açmaktadır.

Yer adlarının değiştirilmesi: Gürcistan Türklerinin sık sık dile getirdikleri sorunların başında Türkçe yer adlarının Gürcüleştirilmesi gelmektedir. Bu tüm Sovyet dönemi boyunca yaşanmış bir sorun olmakla birlikte özellikle Gamsahurdiya dönemiyle zirveye ulaşmıştır. Ne var ki, bu tür uygulamalara Gamsahurdiya sonrası da devam edilmektedir. 1921'den sonra bugüne kadar 250 iskan mıntikasının 200'den çoğunun adı, çok sayıda dağ, dere, yamaç, nehir, göl, kale gibi Türkçe yer adları değiştirilerek Gürcüleleştirilmiştir.²⁴

Devlet memurları ve polisle ilişkiler. Gürcistan Türklerinin en fazla yakındıkları sorun budur. Türklerin yoğun yaşadıkları bölgelerde yerinden

²² Şahbaz Şamoğlu, *Borçalı'da Etnik Prosesler*, s.117

²³ <http://hostel.aznet.org/borchali>

²⁴ <http://hostel.aznet.org/borchali>; ayrıca Bolus rayonunda adları değiştirilen köy isimleri için bkz: Zöhre, "Kendlerimize hayvan adlarını koyuyorlar", *Olaylar*, 1 Kasım 2002.

yönetim kurumlarında çoğunlukla Gürcüler istihdam edilmektedir. Bu yerli sakinlerle devlet kurumları arasında soğukluk yaratmaktadır. Özellikle polis ve yargı sisteminde bu durum daha ağırdır. Eski Sovyet coğrafyasında genellikle polis kötü şöhrete sahiptir. Aynı durum Gürcistan için de geçerlidir. Ne var ki, kötü ünlü polisin davranışı Türkler tarafından etnik temelde değerlendirilmektedir. Türklerin yoğun yaşadıkları bölgelerde istihdam edilen polislerin çoğu Gürcü olduğundan polisin bu kötü muameleleri etnik aşağılama, baskı olarak algılanmaktadır.

Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde devlet kurumlarında büyük ölçüde Gürcülerin istihdam edilmesi, Gürcü memurların işlerini yürütürken etnik dayanışma bilinciyle bölgedeki Gürcüleri kayırma tutum ve davranışına yol açabilmektedir. Bu durum veya algılamanın ise bölgedeki Türklerin Gürcistan devletine entegrasyonunu önleyen en önemli sebep olduğu aşıkardır. Devlet kurumlarının Gürcü ve Türk vatandaşa eşit şekilde davranmayacağına veya davranmadığına olan inanış devlete sahiplenme duygusunu köreltmekte, “bu devlet Gürcülerin devletidir” gibi yargılara yol açmakta, bu kıskaçtan kurtulmak için de doğal olarak farklı arayışlara itilmektedir. Arayışlardan da birisi her türlü olayları toplu gösterilerle çözmeye çalışmaktır. Nitekim, son yıllarda Türkler tarafından yapılan toplu gösteriler temelinde bu sorun yatmaktadır.

Ekonomik sorunlar. Gürcistan Türklerinin karşı karşıya kaldıkları bir önemli sorun kümesini de ekonomik sorunlar oluşturmaktadır. Gürcistan ekonomik açıdan oldukça zor bir dönemden geçmektedir. Yoksulluk, işsizlik, maaşların düşük ve düzensiz oluşu gibi sorunlar yaygındır. Bu durum ülke genelinde geçerli olduğu gibi Türkler de bu sorunları yaşamaktadırlar. Fakat bu genel durumun dışında Türklerin yakındıkları birkaç husus vardır ki, bunların da başında toprakların özelleştirilmesi gelmektedir. Ülkedeki Türkler büyük ölçüde tarımla uğraştıklarından toprak onların temel üretim araçlarıdır. Sovyet sonrası dönemde kolhoz ve sovhozlar terk edilmiş, bunun yerine ise toprağın özelleştirilmesine geçilmiştir. Fakat yerli sakinler toprağın özelleştirilmesi zamanı ayrımcılık yapıldığını, Gürcü bölgelerinde topraklar bolca dağıtıldığı halde, kendi bölgelerindeki toprakların önemli bir kısmının hazine arazisi olarak bırakıldığını, veya uzun süreliğine Gürcü işletmecilere kiralandığını ve böylece Türkleri topraksız bırakmak politikası yürütüldüğünü ileri sürmektedirler.²⁵

²⁵ Bu konuda bkz. Gürcistan Azerbaycanlıları Milli Asemblası Başkanı Daşkın Gülmammedov’la yapılan söyleşi. Sedreddin Soltan, “Azerbaycanlıları topraksızlaştırmak siyaseti yürütülüyor”, *Ayna Gazetesi*, 6 Aralık 2002.

Ekonomik sorunlar içinde bir diğer husus ise gümrükteki uygulamalardır. Devlette istihdam edilmeyen, yetersiz toprağı olan Türkler temel ekonomik uğraş itibariyle ticarete yönelmektedirler. Coğrafi konumlarının katkısıyla özellikle Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan çizgisinde bir ticaret ağı oluşmuştur. Fakat gümrük memurlarının büyük ölçüde Gürcü olması, gümrük vergilerinin yüksek olması, gümrükte rüşvetin yaygın olması dolayısıyla çok olumsuz tablolarla karşılaşılmasına yol açmaktadır. Zaman zaman gümrük görevlileri ile çatışmalar, kavgalar yaşanmaktadır. Gümrükteki sıkıntıların özellikle Rusya Federasyonu'nun Gürcistan vatandaşlarına vize uygulaması başlatmasından sonra arttığı iddia edilmektedir. Bu iddiaya göre, Rusya Federasyonu'na gitmekte zorlanan Gürcüler de bu ticaret sistemini ele geçirmek istemektedirler. Bu sebeple yapay sorunlar üreterek, baskılarla Türklerin bu alandan çekilmesini istemektedirler. Dolayısıyla bölge koşullarında olabilecek geçim alanlarından Türklerin dışlanarak çıkarılması ve böylece ülkeyi terk etmeleri istenmektedir.²⁶ Ne var ki, bu tür iddiaların doğruluk oranını tespit etmek imkansızdır. Fakat bununla birlikte büyük ölçüde Gamsahurdiya dönemi uygulamalarının yol açtığı güvensizliğin izlerini görmek mümkündür.

SONUÇ

SSCB'nin çözülme süreciyle birlikte yükselen etnik Gürcü milliyetçiliği, etnik azınlıklardan arındırılmış bir Gürcistan güdüsü ile hareket etmekteydi. Ülkedeki Türklere karşı uygulanan baskı ve şiddet politikaları yüzünden on binlerce Türk ülkeyi terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Eduard Şevardnadze'nin 1992 yılında Gürcistan'da iktidara gelmesinden sonra bu tür baskı ve şiddet politikaları durdurulmuş ve görelî bir iyileşme süreci yaşanmıştır. Bugün Gürcistan parlamentosunda 6 Türk milletvekili bulunmaktadır. Aralarında resmi "Gürcistan" gazetesi olmakla Türkçe gazeteler yayınlanmaktadır. Şevardnadze'nin kararına esasen daha 1940'larda kapatılmış tiyatronun yeniden açılacaktır. Türklerin haklarını savunan çok sayıda sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Bununla birlikte, ne var ki, Gamsahurdiya döneminin uygulamalarının etkisi hafızalarda halen canlıdır. Bu da görelî iyileşmeye rağmen Tiflis'e karşı güvensizliği ortadan kaldırmamaktadır.

Gürcistan'da Türklerin toplumsal hayatın değişik alanlarını içeren sorunları devam etmektedir. Bunların bir kısmı Gürcistan cumhuriyetinin içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanan genel sorunlardır. Fakat bunun dışında Türklerin karşı karşıya kaldıkları özgün sorunlar da vardır. Özel-

²⁶ Hakan Aslanlı, "Borçalı'nın Üç Düyün Noktası", *Olaylar*, 4 Nisan 2003

KAMİL AĞACAN: GÜRCİSTAN TÜRKLERİ

likle polis ve yargı başta olmakla bölgedeki Gürcü görevlilerin uygulamaları en fazla tepki çeken konular arasında gelmektedir. Bu tepkiler Gamsahurdiya döneminin uygulamalarından kaynaklanan güvensizlikle birleştiğinde Tiflis'te merkezi hükümetin azınlıklara yönelik ılımlı uygulamalarıyla birlikte çok daha ince bir etnik temizlik yöntemi olarak değerlendirilmektedir.